

art Klett

10

Alexandru Crișan
Liviu Papadima
Ioana Pârvulescu
Florentina Sâmișăian
Rodica Zafiu

Limba și literatura română

Clasa a X-a

Cuvânt-înainte

Lucrarea de față are la bază manualul de limba și literatura română apărut la Editura Humanitas.

În perioada în care manualul nu a mai fost tipărit, am primit din partea multor profesori îndemnul de a-l reedita. Venim astăzi în întâmpinarea acestei solicitări.

Sperăm ca acest volum să le ofere elevilor și profesorilor un suport util pentru desfășurarea orelor de limba și literatura română, în lipsa unor noi programe și manuale de liceu care să asigure continuitatea cu programa în uz pentru gimnaziu.

Am actualizat informația, am introdus unele texte noi și am încercat să creăm punți între studiul limbii și literaturii române în cele două cicluri de școlaritate, astfel încât elevii și profesorii să poată continua un parcurs coerent al învățării la această disciplină.

În lecțiile de limbă, am făcut modificările necesare, care să asigure acuratețea științifică prin raportare la cele mai recente lucrări în acest domeniu (DOOM³ și noua *Gramatică a Academiei*, de exemplu). Abordarea textelor literare a fost regândită pentru a stimula mai eficient gândirea critică și creativă a elevilor. Pentru poezia cotidianului, am ales un alt text al lui Mircea Cărtărescu, *Poema chiuvelei*, care permite un dialog intertextual cu alte poeme abordate în acest volum (*Luceafărul* de Mihai Eminescu și *Riga Crypto și Iapona Enigel* de Ion Barbu). Lecțiile de comunicare orală mizează pe practicarea unor strategii diverse de ascultare activă și de producere și prezentare a unor texte orale variate. În cadrul lecțiilor de redactare, am accentuat dimensiunea procesuală a scrierii, pe care elevii au exersat-o deja în gimnaziu, conform noii programe de la acest nivel de școlaritate.

Conținuturile marcate cu asterisc în manual sunt studiate, conform programei în uz, doar la specializările profilului umanist din cadrul filierei teoretice.

În speranța că acest volum vă poate oferi un sprijin în activitatea dumneavoastră, vă dorim succes în acest an școlar!

Autorii

**COMPETENȚE GENERALE
ȘI COMPETENȚE SPECIFICE**

1. Utilizarea corectă și adecvată a limbii române în receptarea și în producerea mesajelor, în diferite situații de comunicare

- 1.1. Identificarea particularităților și a funcțiilor stilistice ale limbii în receptarea diferitelor tipuri de texte
- 1.2. Receptarea adecvată a sensului/sensurilor unui mesaj transmis prin diferite tipuri de texte orale sau scrise
- 1.3. Folosirea adecvată a strategiilor și a regulilor de exprimare orală în monolog și în dialog
- 1.4. Redactarea unor compoziții despre textele studiate și alcătuirea unor texte funcționale sau a unor proiecte
- 1.5. Utilizarea, în exprimarea proprie, a normelor ortografice, ortoepice, de punctuație, morfosintactice și folosirea adecvată a unităților lexico-semantică, compatibile cu situația de comunicare

2. Folosirea modalităților de analiză tematică, structurală și stilistică în receptarea diferitelor texte literare și nonliterare

- 2.1. Analiza principalelor componente de structură, de compoziție și de limbaj specifice textului narativ
- 2.2. Identificarea și analiza principalelor componente de structură și de limbaj specifice textului dramatic
- 2.3. Identificarea și analiza elementelor de compoziție și de limbaj în textul poetic
- 2.4. Folosirea unor modalități diverse de înțelegere și de interpretare a textelor literare studiate

3. Argumentarea scrisă și orală a unor opinii în diverse situații de comunicare

- 3.1. Identificarea structurilor argumentative în vederea sesizării logicii și a coerenței mesajului
- 3.2. Compararea unor argumente diferite pentru formularea judecăților proprii
- 3.3. Elaborarea unei argumentări orale sau scrise pe baza textelor studiate

Cuprins

UNITATEA 1 – LECTURA PROZEI NARATIVE (1)

Basmul cult: <i>Dănilă Prepeleac</i> de Ion Creangă	8
Basmul – privire generală	17
Argumentarea interpretărilor	19
Monologul argumentativ	21
Limbaj și argumentare	22
Proiectul	24
Limbaj popular, limbaj cult	25
Nuvela: <i>Noaptea la Serampore</i> de Mircea Eliade	28
Analiza textelor narative	39
Dezbaterea	41
Cuvinte și sensuri	44
Povestirea*: <i>În mijlocul lupilor</i> de V. Voiculescu	46
Documente specifice*	54
Gramatică și stilistică*	56
Nuvela și povestirea – privire generală	58
Evaluare U1	62

UNITATEA 2 – LECTURA PROZEI NARATIVE (2)

Romanul – personajul: <i>Ion</i> de Liviu Rebreanu	64
Interviul	72
Lexic și morfosintaxă	74
Romanul – perspectiva narativă: <i>Patul lui Procust</i> de Camil Petrescu	76
Cronica literară/recenzia	85
Scrisoarea sau interviul pentru angajare	86
Structura frazei și a textului	89
Romanul – mit și simbol: <i>Creanga de aur</i> de Mihail Sadoveanu	92
Studiul critic	100
Analiză și comentariu	102
Stil direct, stil indirect	103
Romanul – privire generală	106
Evaluare U2	110

UNITATEA 3 – LECTURA POEZIEI

Măști, simboluri, voci lirice: <i>Luceafărul</i> de Mihai Eminescu . . .	112
Elemente de prozodie	121
Atmosferă, sugestie și obsesie: <i>Plumb</i> de George Bacovia . . .	124
Figuri de stil (I)	129
Expresivitatea metaforei: <i>Lumina</i> de Lucian Blaga	131
Figuri de stil (II) • Tropii	137
Portativul sentimentelor: <i>Morgenstimmung</i> de Tudor Arghezi	139
Analiza textelor poetice	144
Expresivitatea limbajului	146
Baladesc și încifrare: <i>Riga Crypto și Iapona Enigel</i> de Ion Barbu	147
Paralela* și sinteza*	153
Scriere și pronunțare	154
Poezia cotidianului: <i>Poema chiuvetei</i> de Mircea Cărtărescu	155
Texte funcționale	158
Corect și hipercorect	161
Poezia – privire generală	162
Evaluare U3	168

UNITATEA 4 – TEXTUL DRAMATIC ȘI ARTA SPECTACOLULUI

Comedia: <i>O scrisoare pierdută</i> de I.L. Caragiale	170
Cronica de spectacol	180
Analiza textelor dramatice	182
Informația în mass-media	184
Registre stilistice, stiluri funcționale	187
Drama*: <i>Act venețian</i> de Camil Petrescu	190
Calitățile stilului*	197
Dramaturgia – privire generală	200
Evaluare U4	202

UNITATEA 5 – CRITICA LITERARĂ*

Dosar critic*	204
Critica literară românească – privire generală*	205

Domenii de conținut:

- LITERATURĂ
- COMUNICARE
- LIMBĂ ROMÂNĂ

UNITATEA 1

Lectura prozei narative (1)

John William Waterhouse (1849-1917),
Povestind, ascultând, scenă inspirată de
Decameronul lui Giovanni Boccaccio

Ion Creangă (1837/1839-1889), prozator. S-a născut în satul Humulești (azi, Ion Creangă) din județul Neamț. Părinții lui, Ștefan a Petrei Ciubotariu și Smaranda Creangă, erau „răzeși fără pământuri”. Începe școala în satul natal, o continuă la Broșteni și Târgu-Neamț. În 1854 se înscrie la „fabrica de popi din Fălticeni”, iar în 1855 trece examenul pentru clasa a II-a a Seminarului de la Socola (Iași). Termină seminarul în 1859 și este hirotonisit diacon. Din 1864 urmează Școala Normală Vasiliană de la „Trei Ierarhi”, la „cursul preparandal de institutori pentru școlile primare”, unde-l avea ca director pe Titu Maiorescu. În același an ocupă un post de institutor, iar în 1866 se mută ca diacon la biserica Golia. Intră în conflict cu autoritățile bisericești, din cauza faptelor sale extravagante (merge la teatru, trage cu pușca în ciorile de pe turla bisericii și își tunde pletele, arătând că moda preoțească de a purta părul lung, prins în coadă, este incomodă în timpul verii). A fost căsătorit pentru scurt timp cu Ileana Grigoriu, fată de preot, cu care a avut un copil, Constantin. Suspendat atât ca diacon, cât și ca institutor (1872), se mută printre oamenii simpli de la marginea Iașilor, în „bojdeuca” din mahalaua Țicăului.

În 1874, Titu Maiorescu devine ministrul învățământului și îi oferă lui Creangă un post de institutor la Iași. Câștigă prețuirea lui Eminescu, pe atunci revizor școlar, care-l introduce la Junimea, societate culturală unde se țineau prelegeri pe diverse teme științifice, se discutau probleme de ortografie și limbă și unde se formează mulți dintre scriitorii vremii, care își citeau aici noile creații. Ca pedagog, împreună cu alți colegi, scrie manuale pentru clasele primare (1868, 1871, 1876), în care îi apar câteva povestiri didactice: *Inul și cămeșa*, *Păcală*, *Ursul păcălit de vulpe*, *Poveste etc.*

Basmul cult

PENTRU ÎNCEPUT

- 1 Scrieți pe o foaie titlul basmului vostru preferat. Notați apoi trei motive pentru care vă place în mod deosebit basmul respectiv. Profesorul va strânge foile și le va selecta, într-o primă etapă, pe acelea care conțin același titlu, iar apoi pe acelea care indică argumente interesante.
- 2 Discutați motivele asemănătoare sau diferite pentru care unii dintre voi au ales același basm. Comentați și motivele cele mai originale ale acestor alegeri.
- 3 Alcătuiți șase grupe de câte patru elevi. Fiecare grupă va formula, în maximum 10 rânduri, o definiție a basmului. Comparați apoi definițiile voastre. Încercați, în cazul în care definițiile diferă, să ajungeți la o singură definiție care să cuprindă ideile unanim acceptate. Notați-o în caiete.

Dănilă Prepeleac

de Ion Creangă

Erau odată într-un sat doi frați, și amundoi erau însurați. Cel mai mare era harnic, grijuliv și chiabur, pentru că unde puneă el mâna puneă și Dumnezeu mila, dar n-avea copii. Iară cel mai mic era sarac. De multe ori fugea el de noroc și norocul de dânsul, căci era leneș, nechitit la minte și nechibzuit la trebi; ș-apoi mai avea și o mulțime de copii! Nevasta acestui sarac era muncitoare și bună la inimă, iar a celui bogat era pestriță la mațe și foarte zgârcită. Vorba veche: „Tot un bou ș-o belea”. Fratele cel sarac – sarac să fie de păcate! – tot avea și el o păreche de boi, dar colé: porumbi la păr, tineri, nalți de trup, țepoși la coarne, amundoi cudalbi, țintați în frunte, ciolănoși și groși, cum sunt mai buni de înjugat la car, de ieșit cu dânsii în lume și de făcut treabă. Dar plug, grapă, telegă, sanie, car, tânjală, cărceie, coasă, hreapcă, țăpoi, greblă și câte alte lucruri ce trebuiesc omului gospodar nici că se aflau la casa acestui om nesocotit. Și când avea trebuință de asemenea lucruri, totdeauna supăra pe alții, iară mai ales pe frate-său, care avea de toate. Nevasta celui bogat de multe ori făcea zile fripte bărbatului, ca să-l poată descotorosi odată de frate-său. Ea zicea adeseori:

– Frate, frate, dar pita-i cu bani, barbate.

– Apoi dă, măi nevastă, sângele apă nu se face. Dacă nu l-oi ajuta eu, cine să-l ajute?

Nevasta, nemaiavând încotro, tăcea și înghițea noduri. Toate ca toate, dar carul său era de haimana. Nu treceau două – trei zile la mijloc, și se trezea la ușa ei cu Dănilă, cumnatu-său, cerând să-i împrumute carul: ba să-și aducă lemne din pădure, ba făină de la moară, ba căpiți din țarină, ba multe de toate.

– Măi frate, zise într-o zi cel mai mare istuilalt; mi-e lehamite de frăția noastră!... Tu ai boi, de ce nu-ți închipuiești ș-un car? Al meu l-ai hârbuit de tot. Hodorog! încolo, hodorog! pe dincolo, carul se strică. Ș-apoi, știi vorba ceea: „Dă-ți, popă, pintenii și bate iapa cu călcâiele”.

– Apoi, dă, frate, zise istalalt, scărpinându-se în cap, ce să fac?

– Ce să faci? Să te-nvăț eu: boii tăi sunt mari și frumoși; ie-i și-i du la iarmaroc, vinde-i și cumpără alții mai mici și mai ieftini, iar cu banii rămași cumpără-ți și un car, și iaca te-ai făcut gospodar.

— Ia, știi că nu m-ai învățat rău? așa am să fac.

Zicând aceste, se duce la dânsul acasă, își iè boii de-o funie și pornește cu ei spre târg. Dar, cum am spus, omul nostru era un om de aceia căruia-i mânca câinii din traistă, și toate trebile câte le făcea, le făcea pe dos. Târgul era cam departe, și iarmarocul pe sfârșite. Dar cine poate sta împotriva lui Dănilă Prepeleac? (că așa îi era porecla, pentru că atâta odor avea și el pe lângă casă făcut de mâna lui). El tuflește cușma pe cap, o îndeasă pe urechi și habar n-are: „Nici nu-i pasă de Năstasă; de Nichita, nici atâta”.

Mergând el cu Duman și Tălășman ai săi, tot înainte spre iarmaroc, tocmai pe când suia un deal lung și trăgănat, un alt om venea dinspre târg cu un car nou, ce și-l cumpăraseră chiar atunci și pe care îl trăgea cu mânele singur, la vale cu proptele și la deal cu opintele.

— Stăi, prietene, zise ist cu boii, care se tot smunceau din funie, văzând troscotul cel fraged și mândru de pe lângă drum. Stăi puțin cu carul, c-am să-ți spun ceva.

— Eu aș sta, dar nu prea vrè el să steie. Dar ce ai să-mi spui?

— Carul dumitale parcă merge singur.

— D-apoi... mai singur, nu-l vezi?

— Prietene, știi una?

— Știu dacă mi-i spune.

— Hai să facem treampa; dă-mi carul și na-ți boii. Nu vreu să le mai port grija în spate: ba fân, ba ocol, ba să nu-i mănânce lupii, ba de multe de toate... Oi fi eu vrednic să trag un car, mai ales dacă merge singur.

— Șuguiеști, măi omule, ori ți-e într-adins?

— Ba nu șuguiesc, zise Dănilă.

— Apoi dar, te văd că ești bun mehenghi, zise cel cu carul; m-ai găsit într-un chef bun; hai, noroc să dea Dumnezeu! Să-ți aibi parte de car, și eu de boii!

Apoi dă carul, își ie boii, pleacă pe costișă într-o parte spre pădure și se cam mai duce. Istalalt, adevă Dănilă, zice în gândul său:

„Taci, că-i cu buche; l-am potcovit bine! De nu cumva s-ar răzgândi.” [...]

Apoi își iè și el carul și pornește tot la vale înapoi spre casă.

— Aho! car nebun, aho! Când te-oi încărca zdravăn cu saci de la moară, ori cu fân din țarină atunci să mergi așa!

Și cât pe ce, cât pe ce să nu-l ieie carul înainte. Dar de la o vreme valea s-a sfârșit și s-a început un deal; când să-l suie la deal, suie-l dacă poți!... Hârți! încolo, scârți! încolo, carul se da înapoi.

— Na! car mi-a trebuit, car am găsit!

Apoi cu mare greu hartoiește carul într-o parte, îl oprește în loc, se pune pe proțap și se așterne pe gânduri.

— Mă!... asta încă-i una! De-oi fi eu Dănilă Prepeleac, am prăpădit boii; iar de n-oi fi eu acela, apoi am găsit o căruță... Ba e Prepeleac, ba nu-i el...

Când iaca un om trecea iute spre târg c-o capră de vânzare.

— Prietene, zise Dănilă, nu mi-i da capra ceea, să-ți dau carul ista?

— Apoi... dă... capra mea nu-i de cele săritoare, și-i bună de lapte.

— Ce mai la deal, la vale! bună, ne-bună, na-ți carul și dă-mi-o!

Cela nu se pune de pricină, dă capra și ie carul. Apoi așteaptă până vin alte care, de-l leagă dinapoia lor, și se duce în treaba lui spre casă, lăsând pe Dănilă gură cască tot pe loc.

— Bun, zise Prepeleac. Ia, pe ist cu capra știu încaltea că bine l-am boit!

Iè apoi și el capra și pornește iar spre târg. Dar capra, tot capră; se smunca în toate părțile, încât îi era acum lehamite de dânsa.

— De-aș ajunge mai degrabă în târg, zise Prepeleac, ca să scap de râia asta.

Debutul propriu-zis are loc în *Convorbiri literare* (1875), cu *Soacra cu trei nurori*. În aceeași revistă îi apar alte povești și povestiri: *Capra cu trei iezi*, *Punguța cu doi bani*, *Dănilă Prepeleac* (1 martie 1876), *Povestea porcului*, *Moș Nechifor Coțcariul*, *Povestea lui Stan Pățitul*, *Povestea lui Harap-Alb*, *Fata babei și fata moșneagului*, *Ivan Turbincă*, *Povestea unui om leneș*.

„Devenit literat, Creangă intră la grijuri mari. Era muncit de sentimentul răspunderii și se umplea de toate sudorile când se apuca să compună ceva. Dacă era vară, Creangă se descălța și se dezbrăca, punându-și cămeșoiul, sau intra de-a dreptul în putina cu apă, dacă nu cumva se-nchidea în clasa lui de la școală. De obicei, se scoală în zorii zilei, pe la patru dimineata, și se așază pe nemâncate la lucru. Scrie cu condeiul de plumb pe tot felul de petice ori pe coli întregi, șterge, trimite cu semne în altă parte și nu suferă pe nimeni pe lângă sine.”

(G. Călinescu, *Ion Creangă*)

În 1881, revista *Convorbiri literare* publică primele două părți din opera sa capitală, *Amintiri din copilărie*, partea a treia apărând în 1882. Ultima parte a *Amintirilor...* este citită de Creangă, în 1888, la Cercul Literar fondat de Neculai Brediceanu și va apărea postum. Moare de epilepsie, la 31 decembrie 1889, la Iași, la scurt timp după moartea bunului său prieten, Mihai Eminescu.

„În povești, plăcerea de a fabula e la fel de mare ca și plăcerea de a povesti. Mai degrabă, se poate vorbi de o atitudine moderată, rezonabilă față de fantastic. [...] Creangă zugrăvește în povești o umanitate echilibrată, lipsită de teroare și mister, adică familiară omului simplu.”

(Cornel Moraru, *Ion Creangă*, în *Dicționarul esențial al scriitorilor români*, coord. Mircea Zăciu, Marian Papahagi, Aurel Sasu)

Scenă din spectacolul *Dănilă Prepeleac* în regia lui Boris Melinti, Teatrul Municipal Ariel din Râmnicu Vâlcea, 2018

Și mergând el mai departe, iaca se întâlnește c-un om ce venea de la târg c-o găscă în brațe.

— Bun întâlnișul, om bun! zise Dănilă.

— Cu bine să dea Dumnezeu!

— Nu vrei să facem schimb? să-ți dau capra asta și să-mi dai găscă.

— N-ai nimerit-o, că nu-i găscă, ci-i gânsac; l-am cumpărat de sămânță.

— Da, dă-mi-l, dă-mi-l! că-ți dau și eu o sămânță bună.

— De mi-i da ceva adaos, poate să ți-l dau; iară de nu, norocul găștilor de-acasă; că are să facă un otrocol prin ele, de s-a duce vestea!

În sfârșit, dur la deal, dur la vale, unul mai dă, altul mai lasă, și Prepeleac mărită capra! Apoi înșfacă gânsacul și pleacă tot înainte spre târg.

Când ajunse în târg, gânsacul, dorit de găște, țipa cât îl lua gura: „ga, ga, ga, ga!”

— Na! c-am scăpat de dracul și am dat peste tată-său: acesta mă asurzește! Las', că te însor eu și pe tine acuș, măi buclucașule!

Și, trecând pe lângă un negustor cu pungi de vânzare, dă gânsacul pe-o pungă de cele pe talger și cu baierile lungi, de pus în gât. Iè el punga, o sucește, o învârtește ș-apoi zice:

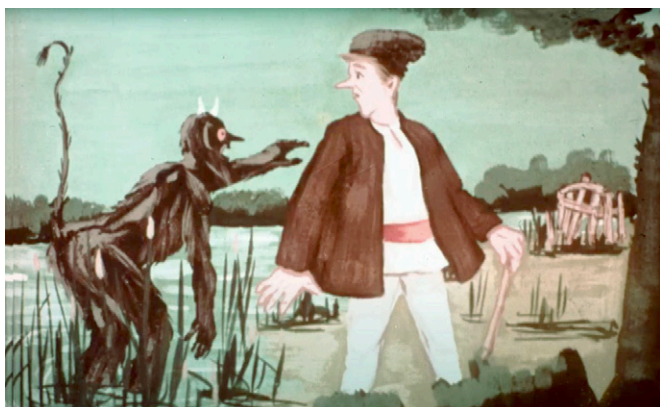
— Na-ți-o frântă, că ți-am dres-o! Dintr-o păreche de boi de-a mai mare dragul să te uiți la ei am rămas c-o pungă goală. Măi! măi! măi! măi! Doar știu că nu mi-i acum întâiași dată, să merg la drum: dar parcă dracul mi-a luat mințile!

Mai șede el cât șede de cască gura prin târg, ș-apoi își ie tălpășița spre casă. Și, ajungând în sat, se duce drept la frate-său, ca să-i ducă bucurie.

[Dănilă îi povestește fratelui său cum a ajuns ca dintr-o pereche de boi să se aleagă cu o pungă.]

— Mă! da, drept să-ți spun, că mare nătărău mai ești!

— Apoi dă!... bădiță! pân-aici, toate-au fost cum au fost, da' de-acum am prins eu la minte... Numai ce folos? Când e minte, nu-i ce vinde; când e brânză, nu-i bărbânță. Iaca, îți dau și dumitale punga asta, că eu n-am ce face cu dânsa. Și te mai rog de toți dumnezeii să-mi împrumuți măcar o dată carul cu boii, s-aduc niște lemne din pădure la nevastă și la copii, că

Imagine din diafilmul *Dănilă Prepeleac*, ANIMAFILM, 1971

n-au scânteie de foc în vatră, sărmanii! ș-apoi, ce-a da Dumnezeu! cred că nu te-oi mai supăra.

[Fratele îi dă carul încă o dată. Ajuns în pădure, Dănilă trage carul sub un copac mai mare și începe să taie copacul, cu gândul că astfel copacul va cădea direct în car. Chiar așa se întâmplă, numai că, sub greutatea copacului, carul se sfărâmă, iar boii sunt uciși. Dându-și seama de paguba pe care i-a făcut-o fratelui, se hotărăște să meargă înapoi la acesta și să-i ceară iapa ca să fugă cu ea în lume. Pe drum, dă peste un heleșteu și, văzând niște lișițe pe apă, aruncă toporul înspre ele pentru a-i duce una cadou fratelui, ca să-l mai îmbuneze. Dar lișițele zboară și toporul se duce la fundul apei. Ajuns la fratele său, îi spune că are nevoie de iapă ca să scoată boii din locul mlăștinos în care s-au împotmolit. Fratele său se supără și îi spune că mai bine s-ar fi călugărit, ca să nu mai necăjească oamenii și să nu-și mai chinuie familia. Dănilă fură iapa și o secure și pleacă spre heleșteul din pădure ca să caute toporul pierdut. Pe drum, Dănilă își dă seama că îndemnul fratelui de-a se călugări ar fi o soluție pentru el. Se hotărăște să ridice o mânăstire pe pajiștea de lângă heleșteu. Cioplește o cruce și începe să caute copaci buni pentru construcție. Atunci apare un drac, ieșit din iaz, care-i spune că locul acela le aparține dracilor. Dănilă nu-l ia în seamă, hotărât să-și ducă planul până la capăt.]

Dracul, neavând ce-i face, huștiuliuc! în iaz și dă de știre lui Scaraoschi despre omul lui Dumnezeu, cu năra-vul dracului. Ce să facă dracii? Se sfătuiesc între dânșii, și Scaraoschi, căpitenia dracilor, găsește cu cale să trimeată pe unul din ei c-un burduf de bivoli plin cu bani, să-l deie pusnicului Dănilă, ca să-l poată mătura de-acolo.

— Na-ți, mă, bani! zise dracul trimis; și să te cărăbănești de aici; că, de nu, e rău de tine!

Prepeleac se uită la cruce, se uită la drac și la bani... dă din umere ș-apoi zice:

— Aveți noroc, spurcaților, că-mi sunt mai dragi banii decât pusnicia, că v-aș arăta eu vouă!

Dracul răspunde:

— Nu te pune în poară, măi omule, cu împăratul iadului; ci mai bine ie-ți bănișorii și caută-ți de nevoi.

Apoi lasă banii și se întoarce în heleșteu, unde găsește pe Scaraoschi tare mâhnit pentru pierderea unei comori așa de mari, cu care ar fi putut dobândi o mulțime de suflete.

Prepeleac, în acest timp, se chitea cum ar face să vadă banii acasă la dânsul.

— Bun! zise Dănilă. Nici asta nu se iè din drum. Tot mânăstiri să croiești, dacă vrei să te bage dracii în samă, să-ți vie cu banii de-a gata la picioare și să te facă putred de bogat.

Pe când se îngrijea el cum să ducă banii acasă, iaca un alt drac din iaz i se înfățișează înainte, zicându-i:

— Măi omule! Stăpănu-meu s-a răzgândit; el vrea mai întâi să ne cercăm puterile ș-apoi să iei banii.

„Ia, acu-i acu!” zise Prepeleac în gândul său, oftând. Dar este o vorbă: tot bogatul minteos și tânărul frumos. Dănilă mai prinsese acum la minte.

– Puterile? Ei, cum și în ce fel?

– Iaca cum: dintru-ntăi și dintru-ntăi, care dintre noi amundoi a lua iapa ta în spate și va încunjura iazul de trei ori, fără s-o puie jos și să se răsuflă, ai aceuia să fie banii.

Și cum zice, și umflă dracul iapa în cârcă și într-o clipă încunjură iazul de trei ori. Prepeleac, văzând atâta putere din partea dracului, nu-i prea veni la socoteală, dar tot își ținu firea și zise:

– Măi Michiduță! doar eu te credeam mai tare decât ești! Așa-i că tu ai luat iapa în spate? Însă eu ți-oi lua-o numai între picioare; și îndată se și azvârle pe iapă și încunjură iazul de trei ori, fără să se răsuflă.

Dracul atunci se miră mult de asta și, neavând ce mai zice, iscodi alta.

– Acum să ne întrecem din fugă, zise el.

– Măi Michiduță! da' cu mine ți-ai găsit că poți tu să te întreci din fugă?

– D-apoi cu cine?

– Vină încoace, să-ți arăt eu cu cine!

Apoi merge împreună cu dracul în niște porumbrei, unde vede un iepure dormind, și i-l arată.

– Vezi tu colo pe cineva ghemuit jos și mititel?

– Văd.

– Acela-i copilul meu cel mai mic. Aține-te! Și când l-oi trezi din somn, să te iei după el. Și-odată și strigă: u! ta! na! na na!...

Atunci iepurele sare, și dracul după el. Fug ei cât fug, și de la o vreme dracul pierde urma iepurelui. Până acum toți râdeau de Prepeleac, dar acum a ajuns să râdă și el de dracul. Pe când Dănilă se ținea cu mâna de inimă, râzând de prostia dracului, iaca și acesta se înturna găfuind.

– Mă! Da' sprinten și sprintăroi copil mai ai, drept să-ți spun! Când aproape-aproape să pun mâna pe dânsul, i-am pierdut urma, și să te duci, duluță!

– Samănă tătâne-său, sireicanul! zise Dănilă. Ei? mai ai poftă să te întreci și cu mine?

– Ba mai pune-ți pofta-n cui!... Mai bine să ne întrecem din trântă.

[Dănilă îi răspunde dracului că dacă îl va putea înfrânge pe unchiul său, „bătrân de 999 de ani și 52 de săptămâni” (un mod jucăuș de a spune 1 000 de ani), atunci se va întrece și el cu dracul. Dănilă îl duce apoi la bârlogul unui urs, din ghearele căruia dracul scapă cu greu. Îi propune însă lui Dănilă să se întrecă în chiuituri.

După ce îl lasă pe drac să chiuie de trei ori de se cutremură pământul, Dănilă se arată mirat de slabele puteri ale dracului într-ale chiuitului, spunându-i că el va chiuie mult mai tare. Îl leagă la ochi și la urechi cu un ștergar, ca să-l protejeze de tăria chiuiturilor ce vor urma. Dar, în loc să chiuie, țăranul îl lovește de trei ori pe drac cu un ciomag în cap. Speriat, dracul se aruncă în iaz, unde îi povestește lui Scaraoschi despre ce-a pățimit.

Pe când Dănilă se frământă cum să facă să ajungă cu banii acasă, apare al treilea drac din heleșteu. Acesta îi spune lui Dănilă că banii vor fi ai celui care va arunca mai tare în sus buzduganul pe care l-a adus cu el. Dănilă îi zice dracului

Timbru din 1982,
cu o ilustrație
de Florin Ivănuș
pentru *Dănilă Prepeleac*

să-l arunce el întâi. Dracul azvârle buzduganul așa de tare, încât abia după trei zile și trei nopți acesta cade și se înfige în pământ. Când vine rândul lui Dănilă să arunce, acesta îi spune dracului să-și ia rămas-bun de la buzdugan, căci, dacă va ajunge în lună, acesta nu se va mai întoarce pe pământ. Dănilă îi arată dracului niște pete în lună și-i spune că în acel loc se află frații lui de pe lumea cealaltă, care au mare nevoie de fier ca să-și facă potcoave pentru cai. Dracul se sperie, pentru că buzduganul este moștenire prețioasă de la strămoșul lor, și i-l smucește din mână. Scaraoschi, văzând acestea, îi cheamă pe draci la el și-i întreabă care este în stare să-l înfrângă pe Dănilă. Unul dintre draci se oferă și merge la Dănilă.]

– Măi omule, zise dracul. Tu, cu șmichiriile tale, ai tulburat toată drăcimea; da' acuș am să te vâr și eu în toate grozile morții! Hai să ne blăstămăm, și care dintre noi amândoi a fi mai meșter, acela să ieie banii!

Ș-odată și-ncepe dracul a boscorodi din gură și a descânta, că nu știu ce face, de-i pocnește lui Dănilă un ochi din cap. Săracul Prepeleac! se vede că i-a fost scris tot el să răsplătească și păcatele iepei frăține-său, a caprei, a gânsacului logodit și ale boilor uciși în pădure. Pesemne blăstămul găștelor văduvite l-au ajuns, sârmanul!

Doamne! Multe mai are de pățimit un pusnic adevărat când se depărtează de poftele lumești și se gândește la fapte bune!... Prepeleac pusnicul se stricase acum de tot cu dracul... Ș-apoi ce este mai gingaș decât ochiul? Dănilă crăpa de durere! dar, oricât îl durea de tare, el tot își ținu inima cu dinții și zise:

– Nu mă sparii tu cu de-alde-aceste, demon spurcat ce ești! Am să te fac să-ți muști mâinile și să mă pome-nești în toată viața ta!

– Dă, dă, nu mai dondăi atâta din gură și blastămă și tu acum, să te văd cât ești de meșter.

– Ai să iei burdufu cu banii în spate și ai să mergi la casa mea, căci blăstămurile părințești nu-s la mine. Înțeles-ai?

Și, cum zice, încalecă și Dănilă pe burduf; iară dracu-i umflă în spate și zboară iute ca gândul taman la casa lui Dănilă Prepeleac.

Copiii și nevasta lui, când au văzut un bivol zburând pe sus, au rupt-o de fugă, înspăimântați. Dănilă, însă, a început a-i striga pe nume; și ei, cunoscând glasul lui, s-au oprit.

NOTE LEXICALE

pestriș la mațe, loc. adj. (pop. și fam.) – rău la suflet, zgârcit.

porumb, adj. (pop.) – de culoare cenușie-albăstruie.

cudalb, adj. (reg.; forma literară: **codalb**) – (despre animale) care are coada sau vârful cozii de culoare albă, iar restul de culoare mai închisă.

grapă, s.f. – unealtă agricolă formată dintr-un grătar cu dinți, cu discuri, cu roți dințate etc., care servește la mărunțirea, afânarea și netezirea pământului arat.

teleagă, s.f. – roțile plugului împreună cu osia lor.

tânjală, s.f. – un fel de proțap (prăjină groasă de lemn) folosit pentru a prinde a doua pereche de vite în jug, pentru a lega de jug uneltele agricole cu tracțiune animală sau pentru a transporta greutatea mari.

cârceie, s.f. – lemnul cu care se leagă tânjala carului de proțap când se înjugă patru boi.

hreapcă, s.f. – coasă prevăzută cu o greblă mică.

a hârbui, vb. – a preface în hârburi; a hodorigi, a uza, a strica.

prepeleac, s.n. – par cu brațe, înfipt în pământ, slujind drept cuier de care se atârnă oalele ca să se usuce.

trăgănat, adj. (reg., forma literară: **tărăgănat**) – (despre un teren) în pantă lină.

troscot, s.m. – plantă erbacee cu tulpina ramificată, întinsă pe pământ, cu numeroase frunze mici.

treampă, s.f. (forma literară: **trampă**), în expr. **a face treampa** – a face o tranzacție, a se înțelege cu privire la o afacere comercială.

ocol, s.n. – loc îngrădit unde se închid vitele.

a șugui, vb. (reg.) – a glumi; a duce cu vorba, a minți.

mehânghi, adj. (pop.: adesea substantivizat) – isteț, abil; deștept, șiret, șmecher; glumeț, poznaș.

a hartoi, vb. (reg.) – a mișca în așa fel carul, încât să alunece pe partea lui dindărăt.

proțap, s.n. – prăjină groasă de lemn, bifurcată la un capăt, care se fixează la dricul carului și de care se prinde jugul.

a boi, vb. (reg., fam.) – (în text) a înșela, a păcăli.

otrocol, s.n., în expr. **a face otrocol** – a se năpusti, a face dezordine, a face ravagii.

bărbântă, s.f. (reg.) – vas de lemn, având forme diferite, în care se păstrează brânza (și laptele).

pusnic, s.m. (forma literară: **pustnic**) – călugăr izolat de lume, care duce o viață aspră.

poară, s.f. (reg.), în expr. **a se pune în poară** – a se împotrivi cuiva, a se contrazice cu cineva.

porumb(r)el, s.m. (reg., forma literară: **porumbar**) – prun sălbatic; tufiș.

duluță, în expr. **să te duci duluță!** – pe-aici ți-e drumul, șterge-o.

a dondăi, vb. (pop., forma literară, **dondăni**) – a bombăni, a mormăi; a bate pe cineva la cap, a pisa.

răgila, s.f. – unealtă cu care se curăță cânepa și inul de partea lor lemnoasă.

a se duce pe urlați, expr. – a fugi de undeva urlând.

– Dragii tatei, băieți! Ia veniți încoace și aduceți cu voi și blăstămurile părințești! ragila și peptenii de peptănat călți!

Băieții încep a curge toți, care dincotro, cu blăstemurile părințești în mână. Îi venise acum și lui Dănilă apa la moară.

– Puneți mâna, copiii, pe jupânul ista, și începeți a-l blăstăma cum îți ști voi mai bine, ca să-i placă și dumisale.

Atunci lasă pe copiii, că și dracul fuge de dânșii. Au tăbărât cu toții pe dânsul și l-au schingiuit după placul lui Dănilă. Ș-au început dracul a țipa cât îi lua gura; și scăpând cu mare greu din mânilor, hârșcâit și stâlcit cum era, a lăsat și bani și tot și s-a dus pe urlați după ceilalți.

Iară Dănilă Prepeleac, nemaifiind supărat de nimene și scăpând deasupra nevoiei, a mâncat și a băut și s-a desfătat până la adânci bătrânețe, văzându-și pe fiii fiilor săi împrejurul mesei sale.

Scenă din spectacolul *Dănilă Prepeleac* în regia lui Boris Melinti, Teatrul Municipal Ariel din Râmnicu Vâlcea, 2018

DISCUTAREA TEXTULUI

- 1 Povestiți oral o întâmplare în care voi sau un cunoscut v-ați comportat la fel ca Dănilă în prima parte a basmului.
- 2 Notați, în caiete, seria trocurilor pe care le face Dănilă în drum spre târg. Ce părere aveți despre faptul că a dat perechea de boi pentru a rămâne în final cu o pungă goală?
- 3 Lucrați în 6 grupe. Fiecare grupă se va ocupa de una dintre probele pe care dracii i le propun lui Dănilă. Puteți desena/povesti/mima ce face dracul și cum se salvează Dănilă de fiecare dată. Prezentați-le colegilor creația voastră. Care dintre cele șase probe vi s-a părut cea mai dificilă? Cu câți draci s-a „întrecut” Dănilă?

• PROSTIE ȘI ISTEȚIME

„Poveste (numită de unii și *Prostia omenească*), apărută în ediția a treia a manualului *Învățătorul copiilor*, reprezintă principala intuiție tematică a operei viitoare: lupta «mintoșeniei» cu «prostia» în toate ipostazele ei și cu toate relativitățile ei: dramatic-mucalită – în *Povestea lui Harap-Alb*, tragic-răzătoare – în *Capra cu trei iezi*, anticipând viziunea urmărită «cu metodă» a absurdului – în *Prostia omenească*, *Dănilă Prepeleac*, *Povestea unui om leneș*.”

(George Munteanu, *Istoria literaturii române*, vol. II)

- 1 Personajul principal din *Dănilă Prepeleac* apare în două ipostaze antitețice: prostul sau păcălitul (tip întruchipat în basmele populare românești de Tândală) și istețul (alias Păcală). Delimitați în text părțile corespunzătoare acestor ipostaze.

- 2 Care dintre cele două fețe ale lui Dănilă vă este mai simpatică? Argumentați-vă opinia.
- 3 Prima parte a basmului este construită pe opoziții specifice basmului: între cei doi frați și între soțiile acestora. Precizați elementele care diferențiază aceste personaje.
- 4 Lucrați în grupe de câte patru elevi. Notați în caiete și alte perechi de personaje opuse prezente în basmele citite de voi (zâna și zmeoaica, Făt-Frumos și zmeul ș.a.).
- 5 În prima parte a textului apar câteva motive specifice basmului popular. Acestea sunt: călătoria, trocul, prostia omenească. În ce basme citite de voi ați mai întâlnit asemenea motive?
- 6 Care este scopul călătoriei lui Dănilă la târg? Discutați variantele următoare:
 - Dănilă nu face decât să urmeze sfatul fratelui său, fără prea mare tragere de inimă;
 - Dănilă are un plan de a se îmbogăți, în care drumul la târg este important;
 - drumul la târg este făcut cu intenția de a-și schimba în bine gospodăria, dar și cu ideea că această schimbare nu prea s-ar potrivi cu firea sa.
- 7 După fiecare schimb dezavantajos, Dănilă, în loc să se întoarcă acasă, își continuă drumul spre târg. Cum explicați această opțiune a personajului?
- 8 Deși prostia este o trăsătură umană negativă, Dănilă este un personaj simpatice. De unde credeți că provine această impresie?
- 9 Identificați în text secvența care face legătura între cele două părți ale basmului.
- 10 Care dintre cele șase probe ale confruntării lui Dănilă Prepeleac cu dracii vi se pare mai amuzantă? De ce?
- 11 Pe care dintre acestea le-ați întâlnit în alte basme citite de voi? Exemplificați.
- 12 Cum credeți că se explică personalitatea contradictorie a lui Dănilă? Alegeți dintre variantele de mai jos sau formulați voi un răspuns:
 - conform concepției populare, săracul e prost, iar bogatul, deștept;
 - după ce-și pierde carul și risipește avutul fratelui său, Dănilă își dă seama că trebuie să părăsească lumea și să se călugărească, pentru a nu-i mai supăra pe cei dragi; pentru acest gând bun, Dumnezeu îi dăruiește mai multă minte;
 - Dănilă este prost în fața oamenilor, dar isteț în comparație cu dracii, care sunt mai proști decât oamenii;
 - Dănilă este, de fapt, isteț și atunci când face schimburile dezavantajoase în drumul spre târg, pentru că el găsește întotdeauna soluții pentru a scăpa de animalele sau lucrurile nedorite;
 - Dănilă este și prost, și isteț în același timp.

Scenă din spectacolul *Dănilă Prepeleac* în regia lui Ioan Brancu, Teatrul Țândărică

- 13 Redactați o caracterizare a personajului Dănilă Prepeleac. Puteți porni de la una dintre următoarele opinii critice:

- „Dănilă Prepeleac e un «anapoda» prea frumos din punct de vedere etic și existențial, până la vremea prinderii de minte, fiindcă e nimbat de naivitatea (exacerbată prin sărăcie) căreia nimeni nu poate să-i găsească pricină.”
(George Munteanu, *Istoria literaturii române*, vol. II)
- „Dănilă Prepeleac nu-i atât de prost, cât Tândală, ci lasă-mă să te las. Ca și cum i-ar fi lehamite de toate, Dănilă schimbă boii pe car, carul pe capră și așa mai departe până ce se alege cu o pungă goală, nu însă fără a-și plânge el însuși de milă: «Na-ți-o frântă, că ți-am dres-o! Dintr-o păreche de boi am rămas c-o pungă goală. Măi! măi, măi, măi!» Dănilă e mai adânc decât un prost oarecare, el e lăsătorul care așteaptă totul de la Dumnezeu, ca să-i facă treburile: ploaie, soare, vânt. În partea a doua autorul va fi voit să-i ofere o neașteptată compensație, scoțându-l isteț și victorios în întrecerea cu dracii.”
(Nicolae Manolescu, *Recitind poveștile lui Creangă*, în *Lecturi infidele*)
- „Dănilă nu este un om oarecare, ci, din perspectiva succesului social privind lucrurile, cel din urmă dintre oameni, «leneș, nechitit la minte și nechibzuit la trebi». Pare el numai leneș și prost sau într-adevăr este? Probabil că, judecat cu normele unui sistem socio-moral consolidat de o experiență milenară, este și una, și alta. Dar Dănilă se sustrage sistemului de norme consolidate, se raportează la un alt sistem, în curs de constituire, în care, nechitit la minte și nechibzuit la treburi cum este, poate totuși triumfa în fața forțelor obscure, non-umane. [...] Această superioritate constă în capacitatea celui mai nevolnic dintre oameni de a gândi metaforic. [...] Incapabil de acțiune practică, inactiv și contemplativ, Dănilă se salvează prin metaforă, metonimie și mit. El este prototipul artistului. Dar nu numai. Pentru că în ultima încercare (cea a blestemelor), Dănilă demonstrează libertatea omului față de cuvânt, pe care îl poate interpreta în sens propriu sau figurat, după nevoi.”
(Roxana Sorescu, *Dănilă Prepeleac sau despre metaforă*, în *Lumea, repovestită*)

Scenă din spectacolul *Dănilă Prepeleac* realizat de Teatrul de păpuși Puck din Cluj-Napoca, 2022

DICTIONAR LITERAR

Fantasticul – categorie estetică. Ea cuprinde ceea ce este propriu închipuirii, ireal, himeric, incredibil; în literatură, fantasticul concurează realul, alternând cu el sau încercând să-l înlocuiască printr-o lume stranie, ireală; fantasticul și miraculosul au ca notă comună caracterul ireal; totuși, în timp ce *miraculosul* se referă în mod evident la o lume supranaturală (de exemplu, zeii din epopeile antice, personajele din basme), fantasticul este definit adesea ca „incertitudine” între imaginar și real, ca „ezi-tarea cuiva care nu cunoaște decât legile naturale pus în față cu un eveniment în aparență supranatural” (Tzvetan Todorov, *Introducere în literatura fantastică*).

Fabulosul – categorie a fantasticului; desemnează personaje sau fapte imaginare, incredibile, de domeniul fanteziei, al mitului, al poveștii.

„... În timp ce basmele au în mod intenționat un deznodământ fericit, povestirile fantastice se desfășoară într-un climat de groază.”

(Roger Caillois, *În inima fantasticului*)

• LUMEA BASMULUI

„Creangă e atât de realist, încât unele din poveștile lui sunt aproape lipsite de miraculos, iar altele au numai acea specie de miraculos care îngăduie povestitorului să înzestreze pe eroii săi cu însușiri sufletești sau trupești peste măsura omenească. Iar creațiilor pur-fantastice, ca zmeii ș.cl., Creangă le împrumută o viață curat omenească, și anume țărănească; îi amestecă cu desăvârșire în mediul vieții de toate zilele din Humulești și-i tratează pe un picior de perfectă egalitate.”

(G. Ibrăileanu, *Povestirile lui Creangă*, în *Studii literare*, vol. I)

- 1 Identificați în text și comentați, acolo unde considerați necesar, următoarele elemente specifice basmului:
 - formula inițială și formula finală;
 - secvențele prin care se exprimă nedeterminarea spațială și temporală a cadrului poveștii;
 - călătoria, drumul;
 - forțele care se confruntă;
 - ajutoarele;
 - cifrele simbolice;
 - personajele cu puteri supranaturale;
 - cele două tărâmuri;
 - probele prin care trece protagonistul;
 - semnificația finalului.

- 2 Motivul trocului este frecvent în basmele populare ale diverselor popoare. Trocul nefavorabil cuprinde, de obicei, următoarele serii:
 - vacă, capră, găscă, cocoș, murdărie (variantă lorenă);
 - vacă, cal, porc, capră, găscă, cocoș, bani (variantă norvegiană);
 - bani, vacă, cimpoi, mănuși, baston, nimic (variantă engleză);
 - bani, cal, vacă, oaie, purcel, găscă, canar, baston (variantă rusă).

(după Al. Dima, *Baza folclorică a povestirii lui Creangă „Dănilă Prepeleac”, în Ion Creangă interpretat de ...*, antologie de Const. Ciopraga)

Indicați seria animalelor și obiectelor de troc din basmul lui Creangă și discutați semnificația elementelor noi din cadrul acesteia.

- 3 În basmul lui Creangă există două planuri: unul care pare „real”, eroii și situațiile prezentate semănând cu acelea specifice vieții satului moldovenesc din zona Neamțului; altul, „fantastic”, în care personajele sunt draci, având atât trăsături umane, cât și puteri supraumane. Identificați în text aceste trăsături ale dracilor și explicați de ce, deși în general ei simbolizează răul, cei din basmul *Dănilă Prepeleac* nu provoacă neapărat antipatia cititorului.
- 4 Finalul basmului este de tip „happy-end”. Explicați opțiunea autorului pentru un final fericit.

• ORALITATEA ARTEI LUI CREANGĂ

„Prin astfel de mijloace [ale oralității], Creangă restituie povestirea funcțiunii ei estetice primitive, care este de a se adresa nu unor cititori, ci unui auditoriu capabil a fi cucerit prin toate elementele de sugestie ale graiului viu, cu tot ce poate transmite acesta peste înțelesul abstract al lucrurilor comunicate.”

(Tudor Vianu, *Ion Creangă*, în *Arta prozatorilor români*)

- 1 Lucrați în grupe de 4-5 elevi. Găsiți în text elementele de oralitate a stilului, referindu-vă la:
 - forme ale graiului viu (ziceri tipice ale poporului și particularități regionale sau populare ale vorbirii);
 - interjecții onomatopice;

- rime și asonanțe strecurate în expunere (de exemplu: „la vale cu proptele și la deal cu opintele”);
 - enumerații și juxtapuneri;
 - interogații și exclamații retorice care stabilesc un dialog al naratorului cu cititorul (de exemplu: „Dar cine poate sta împotriva lui Dănilă Prepeleac?”).
- 2 Despre caracterul de reprezentare, de povestire dramatizată al operei lui Creangă s-a scris foarte mult. G. Călinescu afirma: „*Dănilă Prepeleac* se poate juca aproape în întregime. Intonația cuvintelor, gestul ghicitor cu care sunt spuse, asta e totul.” (*Istoria literaturii române de la origini până în prezent*)
- a Selectați din text fragmentele care credeți că ilustrează cel mai bine această afirmație.
- b Textul *Dănilă Prepeleac* a fost pus în scenă în nenumărate montări, a stat la baza unui film și a multor adaptări contemporane. Căutați pe internet două astfel de transpuneri în alte limbaje artistice ale basmului lui Creangă.

Dănilă Prepeleac, film de Tudor Tătaru, 1996, în rolul principal: Mircea Diaconu (captură de ecran)

- 3 Alcătuiți două echipe. Alegeți-vă fiecare câte o secvență dialogată care vi se pare mai potrivită pentru a fi interpretată pe scenă. Colegii spectatori vor aprecia felul cum reușiți să armonizați elementele verbale ale comunicării cu acelea nonverbale în mica voastră scenetă. Ei vă vor da note sau calificative, dar vor formula și observații concrete referitoare la: cursivitatea lecturii, mimică, gesturi, tonul vocii, intonație, pauze etc.

• BASM POPULAR, BASM CULT

„Întâi Creangă fixează o dată pentru totdeauna textul, făcând imposibilă o altă ediție improvizată. Totul e așa de meticolos studiat într-o versiune definitivă, încât din acest punct de vedere, basmul a ieșit din circuitul folcloric și a devenit opera lui Creangă. O schimbare cât de mică a construcției dăunează întregului și n-am mai avea de a face cu un basm de Creangă [...]. Evident, o culoare locală este, constând mai ales în caractere individuale și manifestări etnografice, în care limbajul își are partea sa de originalitate, neglijabilă în oricare alt basm, curat folcloric. [...] Într-un cuvânt, secretul lui Creangă stă, ca la orice poet cult, în studiul efectelor, în cuvântul rar, în cadența interioară, în fixitate. Dar fixitatea e contrară legii inerente a folclorului.”

(G. Călinescu, *Creangă, scriitor universal*, în *Secolul 20*, nr. 12)

- 1 Între basmul popular și basmul cult există multe asemănări, dar și deosebiri. Încercați să le identificați, referindu-vă la următoarele aspecte: forma (scrisă sau orală) în care este transmis fiecare • autorul este anonim și colectiv sau individual, cunoscut • prezentarea unor situații tipice de viață • construirea unor personaje fie în alb, fie în negru sau, dimpotrivă, cu trăsături complexe, care nu permit încadrarea acestora în categoriile tipice, pozitiv și negativ • viziunea optimistă din final, conform căreia binele învinge întotdeauna răul • măsura în care în aceste texte sunt folosite mijloacele artei literare • prezența formulelor inițiale, mediane și finale • existența unor planuri/tărâmuri opuse: real și fantastic.

- 2 Ceea ce diferențiază basmul lui Creangă de basmele populare s-ar putea rezuma astfel:

- estomparea epicului prin folosirea abundentă a dialogului: „Creangă nu dă narațiunii sale simpla formă a expunerii epice, ci topește povestirea în dialog, reface evenimentele din convorbiri sau introduce în povestirea faptelor dialogul personajelor, ceea ce îi dă putința să intre în psihologia lor, să ni-i arate cum gândesc și cum simt, cum ezită și cum se hotărăsc.”

(Tudor Vianu, *Studii de literatură română*)

- viziunea despre lume exprimată în basmul *Dănilă Prepeleac*, ca și în alte opere ale lui Creangă, dezvăluie o perspectivă umoristică: totul (situații dificile, personaje „anapoda”) este privit cu multă bunăvoință și cu gândul că în orice rău există și o parte bună, care poate răzbi la suprafață;
- stilul, deși conține diverse mijloace ale oralității, este, așa cum observă G. Călinescu, rezultatul unui rafinat talent de povestitor.

DINCOLO DE TEXT

- 1 Scrieți un eseu de maximum trei pagini, în care să comentați considerațiile de mai jos, referindu-vă la basme din literatura română și din cea universală citite de voi.

„Povestea, străveche plăcere universală pe care o simțim din copilărie, este atât de trainică pentru că, fără îndoială, are o însușire anume, un principiu deosebit de permanentă. Mai întâi, pentru că ne duce, în câteva cuvinte, într-o altă lume, în care nu trăim întâmplările, ci le închipuim, o lume în care stăpânim spațiul și timpul, în care punem în mișcare personaje imposibile, cucerim după dorință alte planete, [...] o lume fără granițe și fără legi, în care putem orându-i cum ne place întâlnirile, luptele, pasiunile.

Povestitorul este înainte de toate cel care vine din altă parte, care îi adună în inima satului pe cei care nu pleacă niciodată nicăieri și le arată alți munți, alte planete, alte spaime și alte chipuri. Este cel care aduce schimbarea.”

(Jean-Claude Carrière, *Cercul mincinoșilor*.)

Povești filozofice din toată lumea)

- 2 Citiți *Povestea lui Harap-Alb* de Ion Creangă și discutați în ce măsură schema narativă tipică basmului se regăsește în această operă literară.

- 3 Citiți basmul lui Mihai Eminescu *Făt-Frumos din lacrimă*. Ce diferențe de abordare a motivelor populare și de stil observați între acest text și *Povestea lui Harap-Alb*?
- 4 Basmul *Dănilă Prepeleac* a inspirat regizori de teatru, de film, scenariști, actori și păpușari, care au dat viață unor interpretări diverse ale acestui text. Una dintre montări îi aparține regizorului Alexandru Dabija, care s-a bazat pe piesa lui Cătălin Ștefănescu *N-ai tu treabă!*. Comentați mărturisirea lui Cătălin Ștefănescu referitoare la piesa pe care a scris-o plecând de la textul lui Creangă:

„Pentru mulți dintre noi, azi, minunata poveste a lui Creangă poate să pară ceva nostim, dar de o dezarmantă naivitate. Însă, pe cărările și ocolșurile sale, se ivesc întrebări valabile de când lumea. De ce nu se potrivește o socoteală simplă, făcută acasă, cu cea din târg? De ce furtul de la cineva care a agonisit avere poate fi considerat un lucru justificat? De ce trage norocul doar la unii? De ce se spune că banul e ochiul dracului? Pentru toate problemele astea, și pentru multe altele, la noi există un răspuns suveran: N-ai tu treabă!”

(<https://www.teatrulact.ro/movies/n-ai-tu-treaba>)

Afișul spectacolului *N-ai tu treabă!*, transpunere scenică a basmului *Dănilă Prepeleac*

- 5 Discutați, în grupe de 4-5 elevi, pornind de la cele patru întrebări propuse de Cătălin Ștefănescu. Alegeți una, care credeți că evidențiază cele mai importante semnificații ale textului. Formulați și un răspuns pentru întrebarea selectată, în care să vă exprimați punctul de vedere.

- 6 Comentați alegerea regizorului de a-l înfățișa pe Dănilă Prepeleac, interpretat de actorul Marcel Iureș, ca fiind nevăzător cu un ochi.

Scenă din spectacolul *N-ai tu treabă!*, cu actorul Marcel Iureș în rolul lui Dănilă Prepeleac

CRITICI SPUN

- 1 Discutați opiniile critice de mai jos privind esența mesajului basmului *Dănilă Prepeleac*:

„[În povești] nu se observă, ci se demonstrează observații morale milenare. *Dănilă Prepeleac* dovedește că prostul are noroc.”

(G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*)

„*Dănilă Prepeleac* [...] e o foarte meșteșugită demonstrație că numai «pățitu-i priceput».”

(George Munteanu, *Istoria literaturii române*, vol. II)

- 2 De ce, pentru a sintetiza semnificația basmului, criticii citați au recurs la proverbe? Care dintre cele două proverbe vi se pare mai potrivit textului discutat și de ce?
- 3 Alegeți una dintre diversele interpretări propuse de critici și scrieți un eseu pe marginea răspunsului selectat. Basmul *Dănilă Prepeleac* poate fi considerat o alegorie filozofică despre:
- norocul prostului;
 - istețimea ascunsă sub aparențe modeste;
 - confruntarea umanului cu non-umanul;
 - puterea de a se raporta liber la cuvânt, la comunicare.

BIBLIOTECI DESCHISE

- 1 Citiți, la alegere, basme semnate de Charles Perrault, Frații Grimm, Hans Christian Andersen.
- 2 Citiți texte din culegerea *O mie și una de nopți* și din volumul lui Jean-Claude Carrière *Cercul mincinoșilor. Povești filozofice din toată lumea* și notați-vă impresiile în jurnalul de lectură.
- 3 Citiți și alte două scrieri ale lui Creangă: *Prostia omească* și *Povestea unui om leneș*. Găsiți punctele de convergență ale acestora cu basmul *Dănilă Prepeleac*.

CITIȚI DESPRE...

Despre valorile artistice ale basmului, aflați mai multe în studiul lui G. Călinescu *Estetica basmului*.

Privitor la structura basmului, puteți citi V.I. Propp, *Morfologia basmului*.